

بررسی برخی علل مشروطی از دید دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی همدان

در سال تحصیلی ۸۱-۱۳۸۰

دکتر سید محمد مهدی هزاوه‌ئی*

دانشیار گروه آموزش بهداشت و خدمات بهداشتی، دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

ی‌دا... فت‌حی

مریی گروه خدمات بهداشتی، دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی همدان

مهری شم‌شیری

کارشناس مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی همدان

زمنه: مطالعه در مورد علل عدم موفقیت تحصیلی دانشجویان در حین تحصیل در دانشگاه‌ها یکی از اولویت‌های پژوهش در آموزش است.

هدف: این مطالعه به منظور تعیین علل افت تحصیلی و مشروطی دانشجویان در طی تحصیل صورت گرفته است.

روش کار: در این مطالعه مورد-شاهدی، ۷۶۱ دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی همدان که در سال تحصیلی ۸۱-۸۰ به تحصیل اشتغال داشتند، به‌طور تصادفی و داوطلبانه شرکت کردند. گروه مورد دانشجویانی بودند که در طی دو نیم سال مورد مطالعه مشروط شده بودند ($N=43$) و گروه شاهد مشروط نشده بودند ($N=718$). برای جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه‌ای که براساس هشت عامل مهم در یادگیری دانشجویان شامل روش‌های تدریس، ارزشیابی، منابع آموزشی، طراحی ارائه واحدهای درسی، وضعیت فردی، مشکلات زیستی، محیط آموزشی، و دسترسی به استاد راهنما، تهیه شده بود، پس از اطمینان از روایی و پایایی، مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد درصد مشروطی در دانشجویان پسر ($9/4$) بیش از دختران ($4/3$) بود. در بین عوامل هشتگانه از نظر روش‌های تدریس بین نمره نظرات (انحراف معیار $SD=1/16$) دانشجویان مشروط شده ($\bar{x}=2/56$) و مشروط نشده ($\bar{x}=3/95$) اختلاف معنی داری وجود داشت ($p=0/014$). همچنین، اختلاف معنی داری از جهت خصوصیات فردی بین دانشجویان مشروط شده ($\bar{x}=4/36$) و مشروط نشده ($\bar{x}=4/76$) مشاهده گردید ($p=0/023$). میانگین نمره دو عامل روش تدریس و خصوصیات فردی دانشجویان مشروطی که حداقل در یک درس نمره کمتر از ۱۰ کسب کرده بودند و میانگین نمره دو عامل روش تدریس و مشکلات زیستی و تحصیلی دانشجویانی که حداقل در یک درس نمره ۱۲-۱۰ کسب کرده بودند، به‌طور معنی داری بیشتر بود ($P<0/05$).

نتیجه‌گیری: با عنایت به یافته‌های این پژوهش مشخص شد که عواملی چون نحوه روش تدریس مدرسین، خصوصیات فردی دانشجویان، مشکلات زیستی و تحصیلی دانشجویان، جنس، و معدل دیپلم، بر روی مشروط شدن یا افت تحصیلی دانشجویان اثر قابل توجهی داشته است. توجه به این عوامل در طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی دانشگاه می‌تواند در پیشگیری از مشروطی و افت تحصیلی نقش مهمی داشته باشد.

کلید واژه‌ها: مشروطی، افت تحصیلی، دانشجوی پزشکی، روش تدریس، ارزشیابی

*نویسنده مسؤول: اصفهان، دانشگاه علوم پزشکی، دانشکده بهداشت، گروه خدمات بهداشتی

مقدمه

تربیت نیروی انسانی کارآمد و مؤثر از جمله وظایف اصلی دانشگاه‌ها محسوب می‌گردد. دانشجویان هر دانشگاه سرمایه‌های گران‌قدر هر کشور به‌شمار می‌روند که توجه به تربیت آنها از نظر علمی، پژوهشی و فرهنگی بسیار حائز اهمیت است و برنامه‌ریزی صحیح در آموزش و پرورش آنان از وظایف اصلی دانشگاه‌ها نیز به‌حساب می‌آید. دانشگاه‌ها هر ساله دانشجویان جدید‌الورود را پذیرش و دانشجویانی را نیز فارغ‌التحصیل می‌نمایند که در این چرخه مستمر توجه به کیفیت آموزشی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. برابر تحقیقات انجام شده، حدود ۱۲ درصد از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی در طی تحصیل خود حداقل یک ترم تحصیلی مشروط می‌شوند که این مشروطی نه تنها ممکن است دانشجویان را از نظر روحی دچار مشکل نماید بلکه از نظر پیشرفت تحصیلی آنها را در معرض خطر محرومیت از تحصیل نیز قرار می‌دهد، به‌طوری که ممکن است شرایط جبران این مشکل آموزشی برای دانشجو میسر نشود و همچنین، موجب خلل در بهره‌برداری مطلوب از اصول علمی برای تربیت نیروی انسانی، منابع انسانی و مالی و نیز موجب نارضایتی اجتماعی گردد (۱،۲،۳). مشروطی و نیز افت تحصیلی دانشجویان می‌تواند علل و عوامل گوناگونی داشته باشد (۴،۵). برابر تحقیقات انجام شده، نامناسب بودن عوامل درونی و بیرونی نظام آموزشی از قبیل روش‌های تدریس اساتید (۶،۷)، استفاده از تکنیک‌های کمک آموزشی (۸) و روش‌های صحیح ارزشیابی دانشجویان توسط اساتید (۹)، استفاده از منابع آموزشی، هدایت و مشاوره تحصیلی دانشجویان (۱۰)، برنامه‌ریزی آموزشی ترمی، محیط فیزیکی و اجتماعی کلاس درس و همچنین انگیزه و علاقه دانشجویان نسبت به درس و رشته تحصیلی و دیگر عوامل زیستی دانشجویان مانند وضعیت اقتصادی، رفاهی و خانوادگی دانشجویان بر مشروطی و یا عدم پیشرفت تحصیل دانشجویان مؤثر می‌باشند (۱۱،۱۲). بررسی این عوامل و نقش هر یک در مشروطی دانشجویان در طراحی و اجرای برنامه

ریزی‌های مداخله در جهت پیشگیری از مشروط و افت تحصیلی دانشجویان و تسهیل در ایجاد شرایط آموزش به منظور موفقیت دانشجویان در کسب مهارت علمی و تخصصی برای دستیابی به رسالت دانشگاه بسیار اهمیت دارد. لذا، بررسی علل مشروطی و عدم پیشرفت تحصیلی دانشجویان و نقش هر یک از عوامل در وقوع این مشکل اهمیت زیادی دارد تا بر اساس آن در جهت پیشگیری از این مشکلات برنامه‌ریزی صورت گیرد. هدف این مطالعه بررسی علل مشروطی دانشجویان می‌باشد که در آن مشروط شدن دانشجویان به‌عنوان عدم موفقیت تحصیلی دانشجویان در ترم تحصیلی مربوطه نیز محسوب گردیده است.

روش کار

در این مطالعه تحلیلی گذشته نگر (مورد - شاهدی)، دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی همدان جامعه پژوهش بودند. گروه مورد شامل کلیه دانشجویان رشته‌های مختلف موجود در این دانشگاه (پزشکی، دندانپزشکی، پرستاری، مامایی، علوم آزمایشگاهی، هوشبری، اطاق عمل، رادیولوژی، بهداشت عمومی، بهداشت محیط و بهداشت حرفه‌ای)، از چهار دانشکده (پزشکی، دندانپزشکی، پرستاری، و بهداشت) بجز دانشجویان مقطع کارآموزی و کارورزی رشته پزشکی بودند (برابر مقررات آموزشی جاری در طی این مقاطع مشروط تحصیلی وجود ندارد)، که در طی سال تحصیلی ۸۱-۸۰ حداقل یک ترم مشروط شده بودند و در طی مطالعه نیز به تحصیل اشتغال داشتند. گروه شاهد کلیه دانشجویانی بودند که در سال تحصیلی مذکور مشروط نشده و از سایر جهات مانند گروه مورد بودند. حجم نمونه در گروه مورد ۴۵ نفر بود که با همکاری و هماهنگی اداره کل آموزش دانشگاه و دانشکده مربوطه اطلاعات آنها مشخص گردید. حجم نمونه گروه شاهد بر اساس فرمول مربوط به جامعه محدود، با نسبت مورد نظر و اطمینان ۹۵ درصد و خطای معادل ۰/۰۳ و با توجه به تعداد کل دانشجویان واجد شرایط (۲۱۰۰ نفر)، ۷۰۷ نفر تعیین گردید، که

کارشناسان مربوطه، پرسشنامه‌ها در شروع نیم‌سال اول سال تحصیلی ۸۲-۸۱ به منظور ارزیابی وضعیت تحصیلی دو نیم‌سال تحصیلی گذشته دانشجویان توزیع و جمع آوری گردید. برای پیشگیری از بروز مسائل اخلاقی در گروه مورد پرسشنامه به صورت اختصاصی توسط کارشناس مسئول امور آموزشی که مسئولیت هدایت آنها را نیز بر عهده داشت انجام و از معرفی آنها در حین جمع آوری داده‌ها خودداری گردید.

در این مطالعه از آزمون t برای مقایسه میانگین نمرات کسب شده از پرسشنامه بین گروه مورد و شاهد استفاده شد و همچنین از آزمون مجذور کای برای بررسی ارتباط بین متغیرهای مشروطی، کسب نمره کمتر از ۱۰ و ۱۰-۱۲ با متغیرهای جنس، بومی بودن، تأهل، شاغل بودن و معدل کل دیپلم دانشجویان استفاده گردید. جهت تجزیه و تحلیل از نرم افزار SPSS استفاده شد.

یکی از مشکلات اجرایی در انجام طرح عدم مشارکت دانشجویان بود، که برای رفع این مشکل سعی گردید با تنظیم برنامه ملاقات با این دانشجویان و این که اطلاعات این طرح به صورت گروهی تجزیه تحلیل خواهد شد و کلیه اطلاعات به صورت محرمانه حفظ خواهد شد و همچنین نتایج در پیشگیری از مشکلات دانشجویان به کار گرفته خواهد شد، انگیزه مشارکت آنها در طرح، فراهم شود.

یافته‌ها

از بین دانشجویان شرکت کننده در مطالعه ۲۶/۵ درصد پسر و ۷۳/۵ درصد دختر بودند. نتایج نشان داد ۷۶۱ نفر دانشجویان از دانشکده‌های پزشکی (۱۶/۲ درصد) دندانپزشکی (۱۶/۳ درصد)، پرستاری مامایی (۳۵/۵ درصد)، بهداشت (۱۶/۷ درصد) و پیراپزشکی (۱۵/۴ درصد) در این مطالعه شرکت نمودند. بیشترین فراوانی معدل کل دیپلم بالاتر از ۱۸ را دانشجویان رشته‌های پزشکی، دندانپزشکی، پیراپزشکی و پرستاری داشتند. ۸۷/۴ درصد دانشجویان دارای سهمیه قبولی مناطق (سهمیه آزاد) و بقیه دارای سهمیه‌های نهادها و شاهد و

در مجموع در این گروه تعداد ۷۱۸ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به نسبت هر دانشکده به‌طور داوطلبانه در مطالعه شرکت کردند.

برای جمع آوری داده‌ها با بهره‌گیری از مطالعات انجام شده (۲،۳،۵،۶،۸،۹،۱۱،۱۳) و منابع مربوط به تکنولوژی آموزشی، پرسشنامه‌ای تهیه گردید که مشتمل بر چند بخش به شرح ذیل بود:

الف- مشخصات دموگرافیک و متغیرهای مربوط به وضعیت تحصیلی شامل ۱۶ سؤال از جمله جنس، تأهل، اشتغال، معدل دیپلم، سال ورود، دفعات مشروطی، نمرات دروس کمتر از ۱۰ و ۱۰-۱۲، و نام این دروس.

ب- سؤالات مربوط به عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی و آموزشی دانشجویان شامل ۳۱ سؤال بود که در هشت بخش شامل روش تدریس اساتید (۷ سؤال)، نحوه ارزشیابی اساتید (۴ سؤال)، منابع آموزشی (۳ سؤال)، خصوصیات فردی (۳ سؤال)، مشکلات زیستی و تحصیلی (۵ سؤال)، محیط فیزیکی کلاس و مکان مطالعه (۵ سؤال)، برنامه‌ریزی آموزشی دانشکده (۲ سؤال) و استاد راهنما و مشاور تحصیلی (۲ سؤال) تهیه و بر اساس مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت (بسیار موافقم، موافقم، تاحدی موافقم، تا حدی مخالفم، مخالفم و بسیار مخالفم) تنظیم گردیده بود. در نمره‌گذاری سؤالات پرسشنامه نمرات ۱ تا ۶ در نظر گرفته شد. با توجه به مقیاس ذکر شده درجه قابل قبول بودن هر یک از عوامل یادگیری کسب میانگین حداقل ۴ از حداکثر ۶ در نظر گرفته شد. روایی این پرسشنامه توسط کارشناسان و اعضای هیأت علمی صاحب نظر و پایایی آزمون مجدد آن در مطالعه مقدماتی تأیید گردید. ($r=0/81$)

در این مطالعه از یک پرسشنامه واحد برای هر دو گروه و بدون آگاهی جمع آوری کنندگان داده‌ها از مشروط بودن یا نبودن دانشجو استفاده گردید تا از تورش ناشی از احساس مشروطی از طرف دانشجویان پیشگیری شود. جهت جمع‌آوری داده‌ها ابتدا با هماهنگی اداره کل آموزش دانشگاه و کارشناسان آموزشی هر دانشکده و بعد از دادن آموزش‌های لازم به

درس کسب کرده بودند در دو عامل روش تدریس مدرس و خصوصیات فردی دانشجو به‌طور معنی‌داری کمتر بود. همچنین میانگین نمره دو متغیر روش تدریس مدرس و مشکلات زیستی و تحصیلی دانشجویانی که نمره ۱۰-۱۲ حداقل در یک درس کسب کرده بودند، کمتر بود (جدول ۲). مقایسه مشروطی و کسب نمره کمتر از ده و ۱۰-۱۲ حداقل در یکی از دروس در دو ترم مورد نظر، نشان داد درصد این سه متغیر در دانشجویان پسر به‌طور معنی‌داری بیشتر از دانشجویان دختر بود. همچنین کسب نمره کمتر از ۱۰ و ۱۰-۱۲ در دانشجویان شاغل به‌طور معنی‌داری بیشتر بود. بین بومی بودن و وضعیت تأهل با متغیر مربوط به وضعیت تحصیلی دانشجویان رابطه‌ای وجود نداشت. درصد مشروطی، کسب نمره کمتر از ۱۰ و ۱۰-۱۲ حداقل در یک درس در دانشجویانی که معدل دیپلم آنها کمتر بود به‌طور معنی‌داری، بیشتر بود. (جدول ۳)

اینارگر بودند که بیشترین سهمیه مربوط به سهمیه شاهد (۵/۹ درصد) بود.

از بین دانشجویان مورد مطالعه، ۲۰ درصد آنها در طی دو نیم‌سال مورد نظر حداقل در یک درس، دارای نمره کمتر از ۱۰ بودند که از این تعداد بیشترین کسب نمره کمتر از ۱۰ مربوط به دانشکده بهداشت (۳۲/۳ درصد) و دانشکده دندانپزشکی (۲۶/۶ درصد) بوده است. ۴۳ نفر (۵/۹ درصد) از دانشجویان مورد مطالعه در طی ۲ نیم‌سال مورد نظر یک یا دو نیم‌سال مشروط شده بودند. بیشترین مشروطی مربوط به دانشکده بهداشت (۷/۹ درصد) بود. درصد مشروطی و کسب نمره کمتر از ۱۰ و بین ۱۰ تا ۱۲ در یکی از دروس در دو ترم مورد نظر در جدول ۱ نشان داده شده است.

مقایسه میانگین نمرات متغیرهای مؤثر در یادگیری با توجه به مشروطی و کسب نمره کمتر از ۱۰ و نمره بین ۱۰ تا ۱۲ در یکی از دروس شده نشان داد که میانگین نمره دانشجویان مشروط شده و آنهایی که نمره کمتر از ۱۰ حداقل در یک

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی مطلق و نسبی دانشجویان دانشکده‌ها به تفکیک کسب نمره کمتر از ۱۰ و ۱۰-۱۲ حداقل در یک درس و وضعیت مشروطی آنها در طی یک سال تحصیلی

دانشکده	تعداد کل (درصد)	کسب نمره کمتر از ۱۰		کسب نمره ۱۰-۱۲		حداقل یک ترم مشروطی	
		بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر
		تعداد (درصد)	تعداد (درصد)	تعداد (درصد)	تعداد (درصد)	تعداد (درصد)	تعداد (درصد)
پزشکی	۱۲۳ (۱۶/۲)	۲۷ (۲۲/۰)	۹۶ (۷۸/۰)	۵۲ (۴۲/۳)	۷۱ (۵۷/۷)	۷ (۵/۷)	۱۱۶ (۹۴/۳)
دندانپزشکی	۱۲۴ (۱۶/۳)	۳۳ (۲۶/۶)	۹۱ (۷۳/۴)	۵۹ (۴۶/۶)	۶۵ (۵۲/۴)	۷ (۵/۶)	۱۱۷ (۹۴/۴)
پرستاری مامایی	۲۷۰ (۳۵/۵)	۳۵ (۱۳/۰)	۲۳۵ (۸۷/۰)	۱۰۳ (۳۸/۱)	۱۶۷ (۶۱/۹)	۱۳ (۴/۸)	۲۵۷ (۹۵/۲)
بهداشت	۱۲۷ (۱۶/۷)	۴۱ (۳۲/۳)	۸۶ (۶۷/۷)	۵۲ (۴۰/۹)	۷۵ (۵۹/۱)	۱۰ (۷/۹)	۱۱۷ (۹۲/۱)
پیراپزشکی	۱۱۷ (۱۵/۴)	۱۶ (۱۳/۷)	۱۰۱ (۸۶/۳)	۴۶ (۳۹/۳)	۷۱ (۶۰/۷)	۶ (۵/۱)	۱۱۱ (۹۹/۹)
جمع	۷۶۱ (۱۰۰)	۱۵۲ (۲۰/۰)	۶۰۶ (۸۰/۰)	۳۳۵ (۴۴/۰)	۴۲۶ (۵۶/۰)	۴۳ (۵/۹)	۷۱۸ (۹۴/۱)

جدول ۲: مقایسه میانگین نمرات عوامل مؤثر بر یادگیری از دید دانشجویان به تفکیک مشروطی، کسب نمره کمتر از ۱۰ و نمره ۱۲-۱۰

حداقل در یک درس در یک سال تحصیلی

کسب نمره ۱۰-۱۲			کسب نمره کمتر از ۱۰			مشروطی			عوامل مؤثر بر یادگیری
نتیجه آزمون t	بلی N=۳۳۵ میانگین	خیر N=۴۲۶ میانگین	نتیجه آزمون t	بلی N=۱۵۲ میانگین	خیر N=۶۰۹ میانگین	نتیجه آزمون t	بلی N=۴۳ میانگین	خیر N=۷۱۸ میانگین	
*۰/۰۱۳	۳/۸۳	۴/۰۰	*۰/۰۲۲	۳/۷۶	۳/۹۷	*۰/۰۱۴	۳/۵۶	۳/۹۵	روش تدریس مدرس
۰/۲۰۱	۳/۷۱	۳/۷۹	۰/۵۵۸	۳/۷۱	۳/۷۷	۰/۰۸۷	۳/۵۲	۳/۷۷	روش ارزیابی مدرس
۰/۴۵۴	۳/۸۸	۳/۹۵	۰/۰۷۵	۳/۷۸	۳/۹۵	۰/۱۲۷	۳/۶۸	۳/۹۳	منابع آموزشی دروس
۰/۰۷۹	۴/۶۵	۴/۸۰	*۰/۰۲۴	۴/۵۵	۴/۷۸	*۰/۰۲۳	۴/۳۶	۴/۷۶	خصوصیات فردی دانشجو
*۰/۰۳۴	۴/۱۷	۳/۵۶	۰/۴۸۸	۴/۰۴	۳/۸۲	۰/۹۵۴	۳/۸۶	۳/۸۸	مشکلات زیستی و تحصیلی دانشجو
۰/۷۹۱	۳/۶۲	۳/۶۰	۰/۶۷۰	۳/۶۴	۳/۶۰	۰/۳۸۳	۳/۴۷	۳/۶۲	محیط آموزشی دانشجو
۰/۸۰۰	۳/۴۲	۳/۴۰	۰/۸۶۴	۳/۴۰	۳/۴۱	۰/۵۲۷	۳/۵۱	۳/۴۱	برنامه ریزی آموزشی دانشکده برای نیم‌سال
۰/۶۱۹	۱/۵۸	۱/۵۹	۰/۶۸۰	۳/۱۶	۳/۱۱	۰/۳۷۶	۳/۳۲	۳/۱۰	استاد راهنما و مشاور تحصیلی برای دانشجو

*: دارای اختلاف معنی‌دار آماری

جدول ۳: مقایسه مشروطی، کسب نمره کمتر از ۱۰ یا نمره ۱۲-۱۰ حداقل در یک درس در طی یک سال تحصیلی با توجه به عوامل مرتبط

در دانشجویان مورد مطالعه

کسب نمره ۱۰-۱۲		کسب نمره کمتر از ۱۰		مشروطی		عوامل مرتبط	
نتیجه آزمون	درصد	نتیجه آزمون	درصد	نتیجه آزمون	درصد		
P=۰/۰۱۳	۵۱/۰	P=۰/۰۳۲	۲۴/۸	P=۰/۰۰۸	۹/۴		پسر
	۴۱/۵		۱۸/۲		۴/۳		دختر
P=۰/۱۱۳	۴۳/۰	P=۰/۳۸۲	۱۹/۷	P=۰/۳۳۶	۵/۴		مجرد
	۴۹/۶		۲۱/۴		۶/۸		متاهل
P=۰/۰۳۶	۵۵/۴	P=۰/۰۴۱	۲۹/۲	P=۰/۲۶۹	۳/۱		شاغل
	۴۳/۰		۱۹/۱		۵/۹		غیر شاغل
P=۰/۳۴۹	۴۲/۹	P=۰/۱۹۴	۲۱/۸	P=۰/۱۶۶	۶/۹		بلی
	۴۴/۷		۱۸/۹		۴/۹		خیر
P=۰/۰۰۱	۶۳/۶	P=۰/۰۰۱	۵۴/۵	P=۰/۰۰۱	۴۵/۵		<۱۲
	۷۱/۶		۴۱/۸		۱۳/۴		۱۲-۱۳/۹۹
	۵۲/۴		۲۲/۸		۵/۵		۱۴-۱۵/۹۹
	۴۲/۱		۱۶/۶		۵/۹		۱۶-۱۷/۹۹
	۳۳/۱		۱۴/۹		۱/۶		>۱۸

نتایج همانند سایر مطالعات نشان‌دهنده آن است که دانشجویانی که مشروط شده‌اند علت مشروطی خود را مسائل مربوط به روش تدریس مدرس و خصوصیات فردی از جمله بی‌علاقگی به رشته تحصیلی می‌دانند (۱۵،۱۶)، ضمن این‌که میانگین نمره حیطه روش تدریس مدرس در دانشجویانی که مشروط نشده بودند (کمتر از ۴) حاکی از آن است که آنها نیز روش تدریس مدرسین، شامل عواملی چون تلاش مدرسین در تفهیم مطالب درسی، اثر بخشی روش تدریس، تأثیر گذاری روش تدریس، فراگیر-محور بودن، رعایت نظم و پیوستگی مطالب، ایجاد یادگیری فعال، استفاده از تکنیک‌ها و وسایل کمک آموزشی، را تا حدی بر وضعیت تحصیل خود مؤثر دانسته‌اند. به عبارت دیگر این مسئله آموزشی به نوعی بر روی هر دو گروه خصوصاً دانشجویان مشروط شده تأثیر گذار بوده و از نظر دانشجویان، مثبت تلقی نگردیده است. گرچه دیگر عوامل تأثیر گذار بر روی یادگیری دانشجویان اختلاف معنی‌داری بین دو گروه دانشجویان مورد مطالعه نشان نداده است، اما میانگین نمره روش تدریس مدرس در گروه دانشجویان مشروط شده کمتر از گروه مشروط نشده است و میانگین عوامل در دو گروه به جز میانگین خصوصیات فردی (که میانگین آن قابل قبول است) در حد قابل قبول نبوده است. خصوصاً، موضوع ارائه خدمات راهنمایی تحصیلی برای دانشجویان بیش از دیگر از عوامل آموزشی مؤثر بر روی وضعیت تحصیلی گزارش شده است که این نیازمند توجه بیشتری است.

در همین زمینه این نتایج با پژوهش‌های یونسکو در کشورهای آسیایی و اقیانوسیه مطابقت دارد که به کارگیری روش‌های تدریس مناسب و استفاده از روش‌های فعال آموزشی باعث جلوگیری از افت تحصیلی می‌شود (۱۷). با توجه به یافته‌های این پژوهش و تأیید این یافته‌ها در پژوهش‌های دیگر، از آنجا که عدم به کارگیری روش‌های مناسب آموزشی باعث افت تحصیلی می‌شود، لازم است که اساتید محترم جهت کاهش افت تحصیلی و مشروطی

دانشجویان دانشکده بهداشت در درس زبان عمومی، ریاضی، فیزیک و اصول هیدرولیک، بیشترین نمره ۱۰ تا ۱۲ (بین ۱۰ تا ۱۲ نفر) و در درس ریاضی (۱۳=n) و فیزیک (۵=n)، بیشترین نمره کمتر از ۱۰ را کسب نموده‌اند. دانشجویان دانشکده پزشکی در درس بیوشیمی، آناتومی تنه، و آناتومی اندام بیشترین نمره ۱۰ تا ۱۲ (۴-۵=n) و در درس آناتومی (۱۳=n) و فیزیوپاتولوژی قلب (۵=n)، بیوشیمی (۵=n) و تاریخ اسلام (۵=n)، بیشترین نمره کمتر از ۱۰ را کسب نمودند. دانشجویان دانشکده پیراپزشکی در درس فیزیک بیشترین نمره ۱۰ تا ۱۲ (۴=n) و در درس فیزیک کاربردی (۴=n) و انگل شناسی (۳=n)، بیشترین نمره کمتر از ۱۰ را کسب نموده‌اند. دانشجویان دانشکده دندانپزشکی در درس فیزیولوژی (۱۱=n)، فیزیک پزشکی (۵=n) و بیوشیمی (۴=n) بیشترین نمره ۱۰ تا ۱۲ و در درس بافت شناسی (۶=n) و جراحی (۵=n)، بیشترین نمره کمتر از ۱۰ را کسب نمودند. دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی در درس آمار حیاتی (۷=n)، زبان انگلیسی (۶=n) و فیزیولوژی (۴=n) بیشترین نمره ۱۰ تا ۱۲ و در درس زبان انگلیسی، زبان تخصصی و آمار حیاتی (در هر درس سه نفر)، بیشترین نمره کمتر از ۱۰ را کسب نمودند.

بحث و نتیجه گیری

افت تحصیلی به معنی عدم موفقیت در تحصیل بوده و مشروط شدن دانشجویان نیز یکی از مصادیق افت تحصیلی است. یکی از مسائلی که در افت تحصیلی و کاهش انگیزه فراگیران مؤثر است شرایط نامناسب یادگیری و نامناسب بودن روش‌های یادگیری می‌باشد (۸،۱۳). افت تحصیلی موجب اتلاف هزینه‌های آموزش عالی و زیان‌های اجتماعی و اقتصادی می‌شود. براساس پژوهش‌های به عمل آمده در آموزش و پرورش، عوامل نظام آموزشی، خصوصیات معلم، عوامل خانوادگی، فردی، محیط آموزشی و اجتماعی به درجاتی بر روی افت تحصیلی مؤثر می‌باشند (۱۴).

صورت معنی‌داری در افت تحصیلی مؤثر بوده است، با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد (۱۴).

بین جنس و میزان معدل دیپلم با مشروطی و یا کسب نمره کمتر از ۱۰ یا ۱۲-۱۰ ارتباط معنی‌داری وجود داشت، به طوری که مشروطی و افت تحصیلی، پسران دانشجو بیشتر دختران بیشتر تهدید می‌کند. دیگر پژوهش‌ها از جمله بررسی زاهدی در دانشگاه شاهد نیز نشان داد که بین خصوصیات فردی، مشکلات خانوادگی، رشته تحصیلی و آگاهی اجتماعی دانشجو و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود دارد (۲۱). پژوهش شمس و همکاران در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان نیز نشان داد که بین متغیرهای دموگرافیک، شخصیتی و نگرش دانشجویان و مشروط شدن آنها رابطه وجود دارد و بین متغیرهایی مثل سن، جنس وضعیت تأهل بومی بودن و نوع سکونت، وضع اقتصادی، افسردگی، خستگی عصبی و عدم علاقه دانشجو به رشته تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود داشته است (۲۲).

اضافه می‌گردد، وجود ارتباط روش تدریس، نحوه ارزشیابی و مسائل مربوط به منابع آموزشی شامل در دسترس بودن، مفید بودن تکالیف درسی و مفید بودن منابع تعیین شده توسط اساتید با معدل کل تحصیلی و انطباق آن با تحقیقات کالج رویال بر روی دانشجویان در رابطه با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و دسترسی آنها به منابع آموزشی نیز نشان می‌دهد که بین دسترسی دانشجو به منابع آموزشی و جلوگیری از افت تحصیلی رابطه وجود دارد (۲۳). در ارتباط با خصوصیات مدرس، پژوهش امینی و همکاران در دانشگاه علوم پزشکی لرستان نشان می‌دهد که یکی از ویژگی‌های مهم مدرس خوب آشنایی مدرس با انواع روش‌های تدریس بوده و نوع روش تدریس می‌تواند در پیشگیری از افت تحصیلی مؤثر باشد (۲۴).

نتایج پژوهش پورحیدری در دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و شاهرود نشان می‌دهد که برنامه ریزی آموزشی، محیط آموزش و نحوه ارزشیابی اساتید روی کیفیت آموزشی و جلوگیری از افت تحصیلی نقش مؤثری دارد (۲۵). در این

دانشجویان از روش‌های مناسب آموزشی استفاده نمایند (۱۸)، (۹،۱۵).

گرچه بدیهی است، علت اصلی مشروطی دانشجویان، کسب نمره کمتر از ۱۰ و یا کمتر از ۱۲-۱۰ در دروس دو ترم تحصیلی زمان مطالعه بوده است، اما توجه به نظرات دانشجویان در خصوص علت کسب نمرات از اهمیت خاصی برخوردار است. بین نظرات دانشجویان درباره روش تدریس مدرسین، خصوصیات فردی دانشجو (علاقه‌مندی به رشته تحصیلی و احساس خود کفایتی برای مطالعه دروس مربوطه) و همچنین مشکلات زیستی و تحصیلی دانشجویان (روحي روانی، مسکن یا خوابگاه، مالی، اشتغال و تأهل) با توجه به کسب نمره کمتر از ۱۰ و یا ۱۲-۱۰ (افت تحصیلی)، اختلاف معنی‌داری وجود داشت. به عبارت دیگر این عوامل بر روی افت تحصیلی دانشجویان اثر داشته که با دیگر مطالعات مطابقت داشته است (۱۲،۱۵،۱۶،۱۹). در این زمینه پژوهش‌های به عمل آمده نشان می‌دهد که به‌کارگیری روش‌های تدریس مناسب و استفاده از تکنولوژی آموزشی می‌تواند زمان یادگیری و دسترسی افراد به مطالب آموزشی را ۲۸ درصد کاهش دهد (۱). براساس بررسی‌های یونسکو نیز مشخص شده است که عوامل فردی فراگیرنده، عوامل مربوط به مدرس مثل روش تدریس و عوامل سیستم آموزشی در افت تحصیلی مؤثر بوده است (۱۷). از دیگر عوامل مؤثر بر افت تحصیلی نحوه ارزشیابی مدرسین می‌باشد. نوع روش ارزشیابی تکوینی در حین تدریس می‌تواند در افت یا پیشرفت تحصیلی مؤثر باشد (۹). در همین زمینه پژوهش انجام یافته در دانشگاه شیراز نشان می‌دهد که مشکلات زیستی مثل میزان درآمد دانشجو و خانواده‌اش نیز بر روی افت تحصیلی مؤثر هستند (۲۰).

همچنین نتایج پژوهش شمشیری در دانشگاه علوم پزشکی همدان که نشان داد نوع روش تدریس مدرسین، عدم استفاده آنها از وسایل کمک آموزشی، نامناسب بودن روش ارزشیابی، عدم علاقه به رشته تحصیلی و وضع اقتصادی دانشجویان به

آنها را فراهم آورد. بر طبق نتایج پژوهش بیردن (Bearden) و همکاران، عدم ارتباط مطلوب بین استاد و دانشجو باعث افت تحصیلی می‌شود (۲۸).

باتوجه به یافته‌های این پژوهش مشخص شد، روش تدریس مدرسین، خصوصیات فردی، مشکلات زیستی و تحصیلی، جنس، و معدل دیپلم دانشجویان، بر روی مشروط شدن یا افت تحصیلی آنها تأثیر داشته، لذا پیشنهاد می‌شود:

اساتید نسبت به روش‌های تدریس مختلف توجیه شده و از روش‌های تدریس متنوع در کلاس‌ها بهره‌گیری نمایند.

منابع آموزشی کافی برای دانشجویان فراهم شده و زمینه دسترسی آنها به این منابع تسهیل شود.

معدل دیپلم به‌عنوان یکی از شرایط ورود به دانشگاه در نظر گرفته شود.

برای دانشجویان امکانات رفاهی بیشتری فراهم شود تا آنها مجبور به اشتغال در زمان تحصیل نباشند و مشکلات زیستی کمتری داشته باشند.

با افزایش امکانات رفاهی سعی شود مشکلات زیستی دانشجویان کاهش یابد.

با تقویت روابط اساتید و دانشجویان و افزایش سطح خدمات راهنمایی و مشاوره‌ای، زمینه رضایت‌مندی دانشجویان از دانشگاه و ارتقاء وضع تحصیلی آنها فراهم شود.

سپاسگزاری

بدینوسیله از همه همکاران محترم و به‌خصوص دانشجویان گرامی که با مشارکت صمیمانه خود امکان اجرای این پژوهش را فراهم آوردند تشکر و قدردانی می‌گردد. خداوند متعال را برای اعطای این نعمات شکرگزار هستیم. این افراد گران‌قدر عبارتند از: اعضای محترم گروه خدمات بهداشتی دانشگاه

اعضای محترم مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه
اعضای محترم کمیته پژوهش در آموزش مرکز توسعه و شورای پژوهش دانشگاه

معاونین محترم آموزشی دانشکده‌ها و کارشناسان آموزشی دانشکده‌ها

مورد توجه و بررسی بیشتر در مورد نحوه تدریس دروسی که دانشجویان در آن نمره کمتر از ۱۰-۱۲ کسب نموده بودند و مطالعه بر اساس اصول تکنولوژی آموزشی برای تدوین روش‌های آموزشی مناسب‌تر به‌منظور بهره‌برداری کارا تر از تلاش مدرسین ضرورت دارد تا دانشجویان نتایج بهتری از برگزاری کلاس‌ها ببرند.

همان‌طور که اشاره شد توجه به ویژگی‌های دانشجویان در پیشگیری از افت تحصیلی آنها تأثیر دارد. پژوهش درخشان و همکاران در دانشگاه علوم پزشکی مشهد نیز نشان داده است که بین شرایط فردی دانشجویان مثل سن وضع تأهل و نوع سهمیه پذیرش و افت تحصیلی رابطه وجود دارد (۱۲)، لذا، ایجاد یک سیستم آموزشی هوشیار و زود هنگام در دانشگاه‌ها ضرورت دارد تا دانشجویان را از نظر شرایط فردی مؤثر بر افت تحصیلی غربالگری و شناسایی نمایند و اقدامات پیشگیری‌کننده آموزشی و فوق برنامه‌ای در مورد افت تحصیلی یا عدم پیشرفت تحصیلی آنها را برنامه ریزی و اجرا نمایند. به‌نظر می‌رسد، این برنامه ریزی نیازمند همکاری درون بخشی در دانشگاه یعنی بین آموزش دانشگاه، دانشکده‌ها و بخش دانشجویی و فرهنگی است (۱۹،۲۶).

ارتباط مثبت بین کسب نمره کمتر از ۱۰، ۱۰-۱۲ و داشتن معدل مناسب با بهره‌گیری دانشجویان از خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی تحصیلی از طرف اساتید راهنما از نظر دانشجویان بسیار قابل توجه می‌باشد. شاید دامنه این مسئله هم در چگونگی ارتباط بین اساتید و دانشجویان در کلاس مهم بوده و هم در نحوه ارائه خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی به دانشجویان، نهفته باشد. در همین زمینه پژوهش هزاوه‌ئی در دانشگاه علوم پزشکی همدان نشان می‌دهد که دانشجویان به راهنمایی و مشاوره مناسب نیازمند هستند و ارائه مناسب آن باعث رضایت‌مندی دانشجویان و جلوگیری از افت تحصیلی می‌گردد (۲۷). آموزش اساتید پیرامون مشاوره و راهنمایی می‌تواند مهارت اساتید را در ارائه مشاوره و راهنمایی افزایش داده و زمینه ارتباط بهتر با دانشجویان و رضایت‌مندی بیشتر

منابع

۱. نعمتی سیدهاشم. مقدمات تکنولوژی آموزشی. مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی؛ ۱۳۶۸: ۴۷-۲.
۲. هزاوه‌ئی سید محمد مهدی، امدادی شهره. بررسی آگاهی، نگرش و عملکرد اساتید دانشگاه علوم پزشکی همدان در مورد مشاوره و راهنمایی تحصیلی دانشجویان سال ۷۷. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی همدان، ۱۳۷۹؛ دوره هفتم، پیوست شماره ۴: ۴۳-۳۶.
۳. هزاوه‌ئی، سید محمد مهدی، فتحی یدا.... میزان رضامندی دانشجویان از ارایه مشاوره و راهنمایی تحصیلی در دانشگاه علوم پزشکی همدان. مجله پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی شهید صدوقی یزد. ۱۳۷۹؛ دوره هشتم، ضمیمه شماره ۲: ۶۴-۵۶.
۴. نواژه ژر، کارونی ژان پل. روانشناسی ارزشیابی تحصیلی. ترجمه حمزه گنجی. تهران: انتشارات اطلاعات؛ ۱۳۶۴: ۱۱۵-۱۲.
5. Greer, RM. Academic probation: a case of individual differences. *College Student Affairs Journal*, 1982; 4(3): 4-11.
۶. یغما عادل. کاربرد روش‌ها و الگوهای تدریس. تهران: انتشارات مدرسه؛ ۱۳۷۲: ۲۳-۳.
7. Rogers SJ. Retaining students on probation: an academic counseling model. *Guides* 1984: 31-70.
۸. مجدفر مرتضی. تکنولوژی و تکنولوژی آموزشی. تهران: انتشارات انیس؛ ۱۳۷۱: ۱۰-۷.
۹. بلوم بنجامین اس. ارزشیابی تکوینی و ارزشیابی مجموعی از آموخته‌های دانش آموزان، ترجمه ابراهیم کاظمی. تهران: انتشارات دانشگاه تربیت معلم؛ ۱۳۵۵: ۳۲-۲۹.
۱۰. هزاوه‌ئی سید محمد مهدی، فتحی یدا... مقایسه دو روش آموزش مشاوره و راهنمایی بر آگاهی، نگرش و عملکرد اساتید راهنمای دانشگاه علوم پزشکی همدان. مجله گام‌های توسعه در آموزش پزشکی، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمان ۱۳۸۴، سال اول، شماره ۲: ۸۵-۹۳.
۱۱. گنجی حمزه. تفاوت‌های فردی، خانوادگی، فرهنگی دانش آموزان در فرآیند یادگیری. تهران: انتشارات اداره کل آموزش و پرورش؛ ۱۳۷۴: ۷۰-۱.
۱۲. درخشان اکبر، بررسی شاخص‌های افت تحصیلی و عوامل موثر بر آن در دانشگاه علوم پزشکی مشهد، خلاصه مقالات اولین همایش بین المللی اصلاحات و مدیریت تغییر در آموزش پزشکی، تهران: ۱۳۸۲: ۱۴۷.
۱۳. بلوم بنجامین اس. ویژگی‌های آدمی و یادگیری آموزشی، چاپ اول، ترجمه علی اکبر سیف. تهران: مرکز نشر دانشگاهی؛ ۱۳۶۳: ۸۷-۲۰.
۱۴. شمشری م. بررسی عوامل مؤثر بر عدم پیشرفت تحصیلی در دانشگاه علوم پزشکی همدان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی تهران؛ ۱۳۷۴.
15. Damashek R. Support programs for students on academic probation. *Reports, Descriptive* 2003; 141: 18.
16. Tovar E, Simon MA. Academic probation as a dangerous opportunity: factors influencing diverse College students' success. *Community College Journal of Research & Practice*, 2006; 30(7):547-564.
17. UNESCO, Regional office for Education in Asia and pacific "Coping with Dropout" Bangkok: UNESCO Regional Office for Education in Asia and the Pacific; 1987: 1-10

۱۸. امین فرم. علل و عوامل افت تحصیلی و چگونگی کاهش آن. فصلنامه تعلیم و تربیت ۱۳۶۷؛ شماره ۱۳ و ۱۴: ۲۴.
19. Hazavehei SMM. The effect of an educational program based on the PRECEDE Model on the level of academic consultants' ability and students' satisfaction. *Journal of Medical Education*; summer 2003; 3(2): 81-85.
۲۰. خیرم. رابطه شکست تحصیلی با زمینه‌ها و شرایط خانوادگی. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز* ۱۳۶۵؛ دوره اول، شماره دوم: ۷۳-۸۵.
۲۱. زاهدی اصل م. عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان شاهد. *نشریه علمی دانشگاه شاهد*، ۱۳۷۴؛ دوره سوم: شماره ۱۰-۹: ۴۱-۵۲.
۲۲. شمس ب، و همکاران. مقایسه ویژگی‌های دموگرافیک و شخصیتی دانشجویان مشروط و غیر مشروط دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. *مجله پژوهش در علوم پزشکی* ۱۳۷۶؛ دوره دوم، شماره ۴: ۲۲۶-۲۲۲.
23. Brazier H. Conroy Rm. Library and academic achievement among medical student. *Medical Education* 1996; 30(2):142-147.
۲۴. امینی ف، مؤمن نسب م. بررسی مشخصات یک مدرس خوب از دید دانشجویان و اساتید در دانشگاه علوم پزشکی لرستان. *نشریه مرکز توسعه آموزش دانشگاه علوم پزشکی لرستان* ۱۳۸۰؛ دوره اول، شماره ۲: ۳۳.
۲۵. پور حیدری م. بررسی نظرات دانشجویان در مورد عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت آموزش بالینی. خلاصه مقالات اولین همایش بین المللی اصلاحات و مدیریت تغییر در آموزش، تهران: ۱۳۸۲: ۱۷۹.
26. Burgess B. Academic probation and suspension: Impact study retention policy. *Reports-Research Oklahoma State Regents for Higher Education, Oklahoma City*; 2000; 143: 26.
۲۷. هزاوه‌ئی سید محمد مهدی. مقایسه تاثیر دو روش آموزش اساتید راهنما بر رضامندی دانشجویان از راهنمایی تحصیلی در دانشگاه علوم پزشکی همدان. *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی شهر کرد* ۱۳۸۲؛ دوره پنجم، شماره ۲: ۲۶-۱۶.
28. Bearden LI, Spencer WA. A study of high school dropouts. *The School Counselor* 1989; 37:113-119.